KURTUMZLA PIEZĪMES UZ DZĪVES MALĀM

Kaut Jura Boiko (1954–2002) vārds nav tas, kas plašai sabiedrības daļai ienāk prātā viens no pirmajiem, domājot par Latvijas mākslas norisēm, viņa klātbūtne Latvijas laikmetīgās mākslas procesos ir ļoti blīva

Teksts Solvita Krese

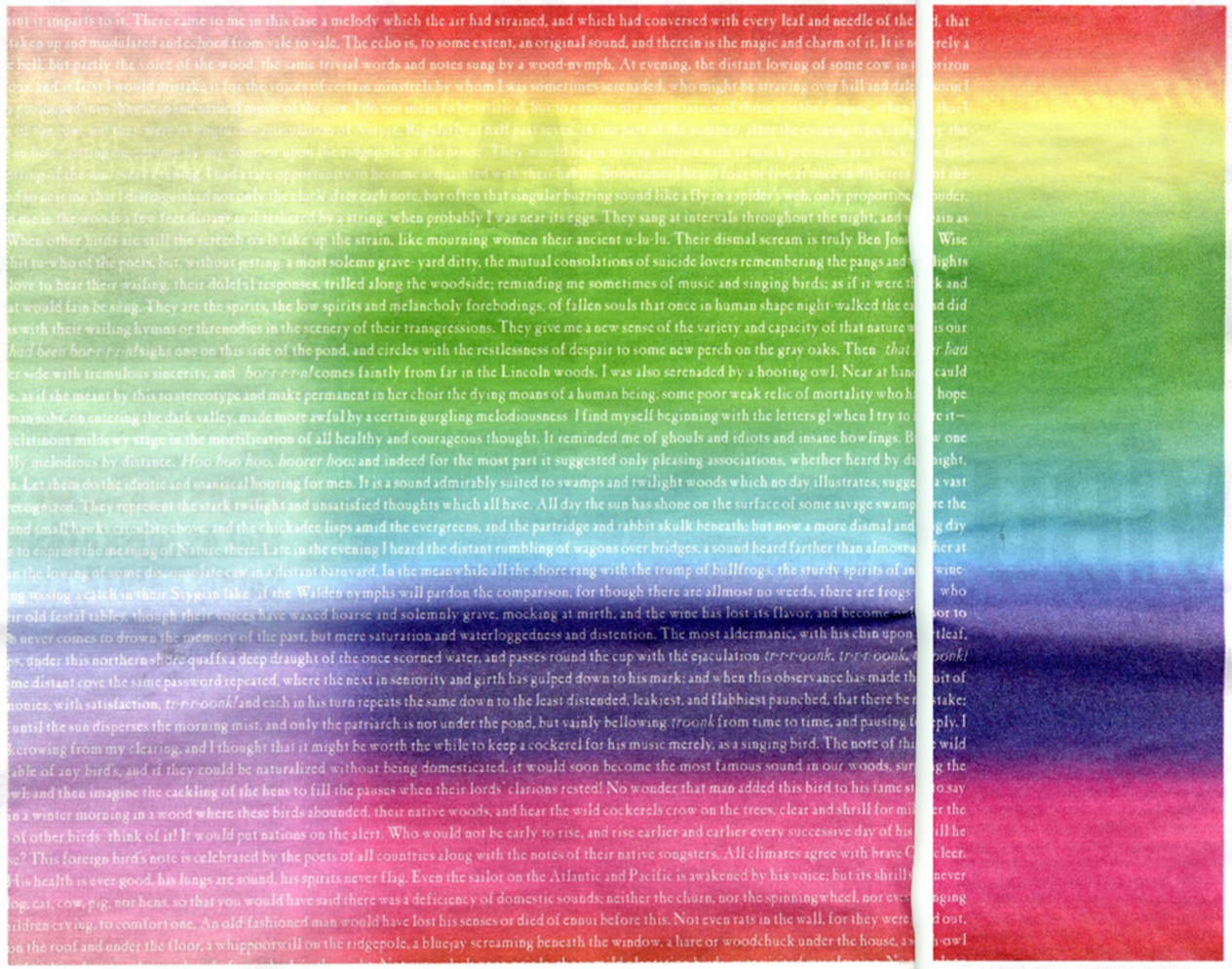

Juris Boiko. Skaņas III. Audekls, digitāldruka. 72 x 92 cm. 2001. Foto - ABLV Bank

Pirms divpadsmit gadiem Lieldienu rītā, kad gaisma bijīgi nomainīja tumsu, neliela cilvēku grupa devās gājienā uz Bolderāju. Pēc daudzu gadu pārtraukuma Hardijs Lediņš bija nolēmis atkārtot rituālo gājienu, kas 80. gadu beigās veidoja būtisku daļu no Jura Boiko un Hardija Lediņa radītās *Nebijušu sajūtu restaurācijas darbnīcas* mitoloģijas. Mēs nesteidzīgi gājām līdzās sliedēm, kas savienoja Imantu ar Bolderāju, atkārtojām obligātās «aptuvenās mākslas» darbības, kas bija neatņemama Bolderājas gājienu sastāvdaļa, kavējāmies atmiņās par iepriekšējiem gājieniem, tika deklamēta dzeja, spēlēta mūzika un dziedātas dziesmas. Juris, lai arī bija solījis, uz gājienu nebija ieradies. Bet viņa vārds gājiena laikā tika daudzkārt pieminēts. Kāds nemitīgi atsaucās uz viņa izteikumiem, dziedāja dziesmas vai lasīja dzeju ar viņa vārdiem, vai arī atcerējās kādus notikumus, kuros Juris bija piedalījies.

Mēģinot formulēt Jura Boiko vietu Latvijas mākslas kopainā, sajūta ir visai līdzīga kā toreiz Bolderājas gājienā, kurā Juris piedalījās pastarpināti. Viņa vārds noteikti nav tas, kurš plašai sabiedrības daļai, domājot par Latvijas mākslas norisēm, ienāk prātā viens no pirmajiem. Bet pārsteidzoši, cik blīva ir Jura Boiko klātbūtne Latvijas laikmetīgās mākslas procesos. Var tikai apbrīnot viņa radošo diapazonu, ikreiz saminstinoties, kad jāizvēlas kāds apzīmējums viņa darbībai – mākslinieks, kas darbojies ar performancēm, akcijām, video, glezniecību, grafiku un konceptuāliem žestiem, vai arī dzejnieks, mūziķis, kultūras teorētiķis, mākslas izstāžu kurators, videofestivāla *Ūdensgabali* dibinātājs.

KOPĀ AR HARDIJU LEDIŅU

Nezinu, vai drīkstu apgalvot, ka Jura Boiko dzīves trajektoriju noteica viņa satikšanās ar Hardiju Lediņu, kuras sekas, visticamāk, neviens no viņiem, tobrīd nonākot vienā skolas solā, nenojauta. Šo divu neordināro, radošo personību sadarbības ķīmijai bija dinamīta eksplozijas potenciāls. Viss sākās ar kopīgu muzicēšanu skolas laikā un sienas avīzes *Zirgābols* izdošanu. Tā laika drošības iestādes to novērtēja kā pārāk disidentisku, un viss beidzās ar abu jauno mākslinieku nopratināšanu. Jurim Boiko šis incidents izrādījās visai liktenīgs, jo tas nogrieza viņam tālākās studiju iespējas.

Taču «māksla nav tas, ko māca akadēmijā», apgalvoja Juris un kopā ar Hardiju Lediņu radīja pats savu «aptuvenās mākslas» žanru, kas kļuva par *Nebijušu sajūtu restaurācijas darbnīcas* (NSRD) radošo manifestu un paredzēja brīvu dreifēšanu starp tekstu, mūziku, mākslu, realitāti un ilūzijām, absurdumu, ironiju un nopietnību. NSRD bija viena no savdabīgākajām un savrupākajām 80. gadu parādībām Latvijas kultūras telpā, kas nu jau ir kļuvusi par leģendāru kulta grupu ar plašu fanu un sekotāju pulku.

Labrīt, putra, kur tu biji,
vai pa nakti neizliji,
vai tu atceries, ka biji,
varbūt tas tev tikai šķiet...

Šī joprojām ir viena no manām iecienītākajām rīta dziesmām, kuru bieži vien izvēlos, pārcilājot NSRD mūzikas diskus (*Māksla un medicīna*, *Kuncendorfs un Osendofskis* u. c.) un nebeidzot priecāties par to, cik dažādu paaudžu cilvēki ar prieku klausās NSRD mūziku. Lielākoties Juris rakstīja dziesmu vārdus, Hardijs – mūziku. Pirmās dziesmas tika ierakstītas grupas *Dzeltenie pastnieki* (arī vairāku šīs grupas dziesmu tekstu autors ir Juris) studijā zvejnieku kolhoza *Uzvara* kultūras namā. Grupas sastāvs bija mainīgs – ik pa brīdim tai pievienojās virkne radošu cilvēku: Inguna Černova, Imants Žodžiks, Leonards Laganovskis, Mārtiņš Rutkis, Dace Šēnberga, Aigars Sparāns u. c.

Līdzās muzicēšanai tika īstenotas dažādas akcijas, kā spilgtākās no tām var minēt ikgadējos gājienus uz Bolderāju, izstādi *Kurmis alā*, performanci *Dr. Enesera binokulāro deju kursi* Salaspils Botāniskajā dārzā, akciju *Pārvākšanās*, *Pavasara tecīla*, *Līnija Kurzemē*, Aptuvenās mākslas izstādi, kas notika tagadējās pareizticīgo katedrāles – toreiz planetārija/Zinību nama – telpās, Starptautisko telefonkoncertu, kurā mūzika tika atskaņota vienlaikus no sešām pasaules pilsētām, translējot koncertu no tīklā saslēgtām telefona līnijām, vai arī 24 stundu akciju bijušajā Japānas vēstniecības garāžā Rīgā.

ROMĀNS KĀ PERFORMANCE

Dīvainie personāži, kas apdzīvo NSRD dziesmu tekstus, performances un akcijas, jau 70. gadu beigās drūzmējās arī Jura Boiko un Hardija Lediņa kopradītajā absurda romānā *ZUN*.

«Šī romāna rakstīšana jau bija performance pati par sevi. Mēs to iesākām rakstīt vilcienā Rīga–Tallina un turpinājām rakstīt visneiedomājamākajās vietās,» kādā intervijā atzīstas Juris. Romānā Kurtumzls satiekas ar brāli Annu, tētiņu, skudriņām čaklkājītēm, Kurmi, Magulaku un Rūķi Jūniju.

«Kurtumzls sēdēja japāņu vasaras dārzā.
Kurtumzls sēdēja lapenītē
Dienvidigaunijas muižas parkā.
Kurtumzls sēdēja uz paklāja Vidusāzijas
tējnīcā.
Kurtumzls sēdēja uz akmens bluķa
augstu kalnos.
Kurtumzls sēdēja Ceilonas piekrastē.
Kurtumzls sēdēja pie ķiniešu galda.
Kurtumzls sēdēja pie kamīna kādā
Dienvidvelsas pilī.
Kurtumzls sēdēja atspiedies pret
zemnīcas guļbaļķu sienu.
Kurtumzls dzēra tēju.
Bet ne vienmēr tas bija tā. Citreiz
Kurtumzls dzēra pienu.
– Ķ. Sasodīts! – iebrēcās kāds cara ierēdnis un atņēma Kurtumzlam velosipēdu.»

Un tādā garā turpinās romāns, kura oriģināls sarakstīts mašīndrukā uz tonēta krītpapīra vai ietinamā papīra loksnēm 14 burtnīcās.

NSRD fenomens tika pamanīts un novērtēts arī ārpus Latvijas, un NSRD aktivitātes tika plaši atrādītas vienā no vērienīgākajām Latvijas mākslinieku manifestācijām, kas 80. gadu beigās notika ārvalstīs, – izstādē *Rīga – Latviešu avangards* Rietumberlīnē un Ķīlē. Drīz pēc tam NSRD beidza eksistēt, un Juris Boiko pievērsās citām darbības sfērām. «Tagad ir pilnīgi cits laiks,» kādā intervijā 90. gadu beigās, jautāts par NSRD darbību, atbild Juris. «Toreiz, kad mēs darbojāmies, ļoti daudz kas notika. Tas bija aktīvs un interesantāks laiks nekā tagad. Mūsdienās viss notiek ļenganāk.»

Laikmetīgās mākslas telpā Juri Boiko pazīst gan kā *Sorosa Mūsdienu mākslas centra – Rīga* pirmās gadskārtējās izstādes *Zoom faktors* kuratoru, gan kā izteikti konceptuālu mākslinieku – intelektuālu un niansētu. Savas personālizstādes *Skaņas* (2001), kas veidota kā atsauce uz H. D. Toro atslēgas darbu *Voldena jeb Dzīve mežā*, ievadtekstā mākslinieks, raksturojot savus darbus, stāsta: «Tā ir redzamā domas vibrāciju, valodas, skaņas frekvence, kas kā krāsu viļņi nogūlusi plaknē un veido darba idejisko pamatu, kas ir mentālās, akustiskās un vizuālās pasaules vienotība.»

Domu vibrāciju materializācijas varam vērot arī videoinstalācijā *Sālspütējs* (izstāde *Latvija – XX gadsimta kulenis 1940–1990*, 1990), videoinstalācijās *29 pašportreti* vai arī *2 x 4 Endija Vorhola* portreti un citos mākslinieka darbos. Sāls kā viens no materiāliem, līdzīgi kā Josefam Boisam tauki vai filcs. Salīdzinot ar mākslinieka laikabiedriem Oļegu Tillbergu, Andri Brežī, Ojāru Pētersonu, kuru darbiem būtiska materialitāte un interese par formu, Juris Boiko nodarbojās ar tādiem kā domas frekvences uzmērījumiem. Vienīgi sāls – sāls gan Jura darbos parādās vairākkārt un kļūst par mākslinieka rokraksta sastāvdaļu kā savdabīgs informācijas nesējs, kas ieslēgts kristāliskā struktūrā.

«Manā uztverē mākslinieks ir zinātnieks, alķīmiķis, nevis atraktīva persona, kas spēlē uz publiku,» saka Juris Boiko. Foto - Mārtiņš Zelmenis

NIANSES UN MALIENES

Jura Boiko izstāžu saraksts ir visai cienījams – dalība vairākās nozīmīgās starptautiskās izstādēs, vairākas personālizstādes gan Latvijā, gan ārvalstīs.

Tomēr neaizmirsīsim, ka Juris Boiko ir arī dzejnieks, kurš ārpus NSRD teritorijas tika pamanīts 2000. gadā, kad saņēma Preses nama rīkotā latviešu oriģināllitertūras konkursa balvu par dzejoļu krājumu *Dziesmas un dzejas*. «Rakstīšana vispār ir kaut kāds nenormāls psihisks stāvoklis. Ja man ir kaut kāds teksts, es izsvītroju visus liekos vārdus, un tas, kas paliek pāri, ir dzeja,» saka Juris. Šo pašu izteikumu visai precīzi var attiecināt uz viņa mākslas darbiem. Nekā lieka. Līdzīgi kā H. D. Toro, Juris Boiko varētu teikt, ka viņam «patīk atstāt plašas nomales uz savām dzīves malām», uz kurām var rakstīt piezīmes, pētīt dzīves malienes un reģistrēt trauslās domu vibrācijas. «Manā uztverē mākslinieks ir zinātnieks, alķīmiķis, nevis atraktīva persona, kas spēlē uz publiku,» saka Juris. «Tas izpētes darbs ir svarīgs, izpētīt dzīves nianses, varbūt dzīves malienes, kam citi paiet garām, tas man ir svarīgi.»

Jurim Boiko piemītošais pētīgais viedums, sajaucies ar dzēlīgu kritiskumu, izlien ārā arī viņa tekstos, piemēram, rakstā par Anitas Zabiļevskas darbu žurnālam *Studija*, viņš pasludina: «Reizēm šķiet, ka mākslu mēs arvien vēl uzskatām par akmens laikmeta cirvi, kam vieta vēstures muzejā. Ar smalkiem instrumentiem mēs gluži vienkārši neesam apmācīti rīkoties, mēs vēl neprotam tos lietot. Vai arī nezinām, kam tie domāti.»

ABLV CHARITABLE FOUNDATION